

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

ТКАЧ ГАННА СЕРГІЇВНА

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ**

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. З моменту проголошення незалежності України відбувається перманентний процес реформування судової системи з метою модернізації інститутів судової влади, які в умовах сучасної демократії грають важливу роль у здійсненні правосуддя в країні.

Реформа судової системи, що почалася у 2018 році, повинна не тільки забезпечити доступ громадян до правосуддя, захистити їх права, але змінити систему інститутів, що здійснюють правосуддя, поліпшити їхнє матеріальне становище.

Реформа судової системи України має ґрунтуватись на розумінні її сутності, змісту та ролі в процесі розвитку правової й демократичної держави. Державне регулювання судової системи України в умовах реформування має бути спрямоване на оптимізацію судочинства, створення нових правил гри в судовому процесі.

Від успішності реформування судової системи залежить наскільки здоровими стануть процеси здійснення правосуддя в країні та як вони вплинуть на імідж країни в очах міжнародної спільноти. Саме тому на сучасному етапі розбудови країни відбувається пошук місця судової системи в контексті загальної державно-правової реформи. У державі та суспільстві відбувається досить гостра дискусія про практичне оновлення судової системи, розглядаються шляхи її реформування.

Актуальність теоретичних і практичних питань, пов'язаних з необхідністю подальшого розвитку та вдосконалення судової системи України є беззаперечною. Зокрема, проведення ефективної судової реформи, спрямованої на вдосконалення організації судового управління загалом, його демократизації та розширення гарантованого Конституцією України права на судовий захист і на доступ до правосуддя, переосмислення місця та значення державного управління в судовій системі обумовлюють актуальність обраної теми.

Ступінь наукової розробки теми. Проблеми реалізації ефективного реформування судової системи та її вплив на розвиток України в цілому стали предметом дослідження таких учених, практичних фахівців, суддів, як: В. Маляренко, О. Костенко, С. Ківалов, В. Онопенко, М. Оніщук, М. Орзих, В. Тертишник, Н. Кушакова-Костицька, Н. Юзікова, Л. Москич, С. Обрусна, В. Бринцев, В. Гончаренко, В. Нор та багатьох інших.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є вивчення особливостей та перспектив реформування судової системи України в сучасних умовах.

На реалізацію визначеної мети спрямовано вирішення наступних завдань:

- охарактеризувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- дослідити конституційно-правові засади державного регулювання судової системи;
- вивчити закордонний досвід проведення судової реформи;
- визначити передумови й причини реформування судової системи в Україні;
- показати особливості та проблеми реалізації судової реформи в Україні;
- проаналізувати результати судової реформи на теперішній час;
- окреслити напрями модернізації судової системи в Україні;
- оцінити ефективність судової реформи в Україні;
- обґрунтувати шляхи підвищення ефективності судової системи в Україні.

Об'єктом дослідження є судова система України.

Предметом дослідження є особливості модернізації судової системи в Україні в умовах реформування.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, автором застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Під час дослідження було використано такі методи:

- описовий – для розкриття сутності судової системи України, етапів її формування, закордонного досвіду проведення судового реформування, а також результатів сьогодення та очікуваних перспектив;
- системний – для аналізу ефективності реформ та їх впливу на розвиток країни;
- узагальнення дозволив встановити властивості й ознаки основних понять і категорій дослідження;
- історичний дозволив дослідити розвиток судової системи;
- порівняльний – для виявлення спільних, особливих і специфічних рис державної політики у судовій системі України та зарубіжних країн.

Крім того, в дослідженні були застосовані загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що дане дослідження є спробою комплексного аналізу особливостей, недоліків і шляхів покращення проведення судової реформи в Україні, спираючись на досвід не лише країн – членів ЄС, але й розвинутих країн сходу.

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дослідження можуть бути використані для подальшого науково-теоретичного дослідження особливостей проведення реформ в Україні, та у навчальному процесі з підготовки фахівців з державного управління.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (101 найменування), додатків. Повний обсяг роботи становить 114 сторінок, з них 93 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову

новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження проведення судової реформи в Україні» розглянута історіографія та джерельна база, досліджено конституційно-правові засади державного регулювання судової системи, закордонний досвід проведення судової реформи.

Підрозділ 1.1. «Історіографія та джерельна база дослідження» присвячений аналізу історіографії та джерельної бази дослідження проведення судової реформи в Україні.

Важливою групою джерел для написання магістерської роботи є напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджують сутність судової реформи, вивчають та аналізують нормативно-правове забезпечення судової реформи таких знаних учених як В. Д. Бринцев, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, В. В. Долежан, В. Т. Маляренко, І. В. Назаров, В. Т. Нор, Д. М. Притика, В. В. Сердюк та інші.

Судова система завжди є віддзеркаленням того суспільства, в якому вона функціонує. Тому разом із суспільством вона повинна реагувати на нововведення різного роду: науково-технічного, організаційно-управлінського, економічного, соціального, сприймати та засвоювати їх.

Однак, вказані нововведення у більшій мірі є чинниками модернізації судової системи, оскільки завдяки їм поліпшуються параметри її функціонування: судова система стає більш доступною, відкритою, зрозумілою, ефективною.

У підрозділі 1.2. «Конституційно-правові засади державного регулювання судової системи» досліджено конституційну законність, яку визначає не просто наявність Конституції як Основного Закону, котрий за своєю юридичною силою знаходиться на вершині ієрархії джерел права, а наявність правової Конституції, тобто такої, яка втілює ідеї вільного демократичного суспільства і правової держави, адекватно відображає

загальнолюдські цінності та правові ідеали, а також її верховенство, пряму дію на всій території держави, її забезпечення і захист.

Конституційну законність щодо системи судової влади слід розглядати як засіб і як результат. Як засіб - це принцип організації та функціонування публічної влади через точне й неухильне дотримання Конституції та інших конституційно-правових актів, реальна дія ієрархії нормативно-правових актів, у системі яких Конституція має вищу юридичну силу. Як результат - це встановлення режиму конституційної законності внаслідок ефективної діяльності судової влади.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід проведення судової реформи» вивчено закордонний досвід проведення судової реформи.

Вивчення зарубіжного досвіду проведення судової реформи призвело до висновку, що система правосуддя в Україні за своїм змістом та цінностями досі має мало спільного з судовими системами розвинених країн Європи і світу.

У другому розділі «Аналіз основних напрямків реалізації судової реформи України» проаналізовані причини реформування судової системи, особливості та проблеми реалізації судової реформи, також відповідні її результати на теперішній час.

У підрозділі 2.1. «Передумови й причини реформування судової системи в Україні» визначено що початок ХХІ століття для судової системи України став порогом багатообіцяючих змін, оскільки добігав свого кінця строк дії *Перехідних положень Конституції України*, які на п'ять років відтермінували втілення конституційних норм, що передбачали цілком нову для країни модель судоустрою. Критичною була дата 28 червня 2001 року. Подальше гальмування реформаційного процесу в сфері судової влади створювало небезпеку паралічу судової системи, яка після спливу означеного терміну не могла суперечити вимогам основного Закону.

Питання судової реформи перебувало у полі зору та під пильним контролем міжнародної спільноти і водночас та в той час стало шкалою, за

якою вимірювався рівень демократичних процесів в Україні.

Отже, в українського парламенту були серйозні стимули досягти консенсусу та надати судовій реформі реального характеру, уникнувши в такий спосіб кризи всієї правової системи держави.

У підрозділі 2.2. «*Особливості та проблеми реалізації судової реформи в Україні*» зображено, що реформа судової системи у руслі конституційного процесу відзначається застосуванням радикальних, а не поступальних, еволюційних заходів: оптимізувати судоустрій – ліквідувати суди; очистити суддівський корпус – звільнити суддів з посад; зміцнити незалежність суддів – сконцентрувати повноваження щодо суддівської кар'єри в межах одного органу; підвищити якість правової допомоги у судовому процесі – запровадити «адвокатську монополію» на представництво у суді. У зв'язку з цим слід нагадати про безперспективність і шкідливість поєднання форм і технологій реформ з революціями (проведенням реформ революційними методами), оскільки такі зміни багато в чому супроводжуються тими ж негативними суспільними явищами, що й революції (насильство, тоталітарний спосіб упровадження, гостре політичне протистояння, аномально висока ціна змін тощо)

У підрозділі 2.3. «*Результати судової реформи в Україні*» проаналізовано необхідність умов для реалізації принципів законності та верховенства права, забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя. Ліквідація одних судів (на місцевому рівні), реорганізація (ВСУ) та створення інших (Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд) свідчить про належний вплив на розвиток судової системи, та забезпечення належного рівня здійснення правосуддя. Сьогоднішні дискусії серед науковців щодо питань ефективності чинної судової системи, сприяє встановленню в країні європейського рівня здійснення правосуддя.

На сьогодні визначена законодавцем «оновлена» судова система перебуває у процесі становлення. Судова реформа не буде завершена, а

якісне правосуддя не здійснюватиметься без створення якісної законодавчої процесуально- правової бази у суворій відповідності європейським стандартам.

У третьому розділі *«Перспективи модернізації судової системи в сучасній Україні в умовах реформування»* окреслено напрями модернізації судової системи, оцінка ефективності, шляхи підвищення ефективності судової системи в Україні.

У підрозділі 3.1. *«Можливі напрями модернізації судової системи в Україні»* окреслено напрями модернізації судової системи в Україні.

На сьогодні в Україні діє громіздка чотириланкова система правосуддя, яка не виправдовує принцип правової єдності, закладений в Конституції нашої держави. З метою створення стабільної, ефективною та максимально наближеною до проблем суспільства судової системи, яка буде стояти на захисті законних інтересів громадян та користуватись довірою і повагою українців, пропонується розглянути можливість переходу України до триланкової системи правосуддя. Так, згідно зі ст. 125 Конституції України судова система України будується на принципах територіальності та спеціалізації і має досить складну та розгалужену форму організації судів. Саме тому для ефективною та доступною системи правосуддя пропонується перехід до триланкової судової системи через ліквідацію спеціалізованих судів.

У підрозділі 3.2. *«Оцінка ефективності судової реформи в Україні»* визначено, що впродовж останніх років в Україні проводяться певні реформи, зокрема й ті, що так чи інакше стосуються судової гілки влади. Проте, як показує досвід і результати відповідних досліджень, практично жодна з них не змогла досягнути вражаючих результатів. Причиною цього залишається постійний тиск на судову систему з боку зацікавлених осіб, а особливо в тих справах, що стосуються корупції. Це залишається об'єктивною причиною того, чому суспільство не задоволене існуючою судовою владою, а правопорушники та злочинці традиційно уникають

реального покарання.

Саме тому, є необхідність створення спеціалізованого органу (Антикорупційний суд), який розглядав би справи, слідство у який проводиться НАБУ. Однак відповідний законопроект прийнятий ВРУ лише у першому читанні.

У підрозділі 3.3. «Шляхи підвищення ефективності судової системи в Україні» обґрунтовано, що незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права та свободи людини і громадянина.

Принцип незалежності суддів означає незалежну процесуальну діяльність під час здійснення правосуддя, тобто в процесі розгляду й вирішення спорів про право на основі матеріального й процесуального, керуючись професійною правосвідомістю суддів, і в умовах, що виключають сторонній вплив на них. Гарантії незалежності суддів – це передбачені нормативно-правовими актами засоби мінімізації та усунення негативних зовнішніх і внутрішніх впливів на суддю під час здійснення ним правосуддя, спрямовані на забезпечення законного і обґрунтованого рішення відповідно до встановленої процедури.

ВИСНОВКИ

В роботі наведено аналіз державного регулювання судової системи та її вплив на ефективність системи судоустрою в Україні в умовах реформування. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Узагальнення історіографії та джерельної бази дослідження дозволяє зробити висновок, що в Україні судова реформа є складовою правової реформи суть якої зводиться до зміни функціонування апарату судової системи та оптимізації його діяльності.

Будь-яка правова реформа завжди є особливим управлінським

рішенням, розпочинається панівною елітою (верховною державною владою) внаслідок об'єктивної зміни умов функціонування державного апарату та викликаного цією зміною порушення єдності державної влади. Це змушує верховну владу відновлювати вказану єдність, породжує її заінтересованість у зміні існуючого режиму законності та прагнення до встановлення іншого режиму, який реалізується в діяльності, спрямованій на реорганізацію державного апарату, у виконанні зазначеного владного рішення.

2. Дослідження конституційно-правових засад державного регулювання судової системи в умовах реформування судової влади побудовано хибно, бо реформа — це не боротьба з наслідками, це не звільнення суддів чи їх нескінченне приниження, це перш за все — усунення причин, умов, які призвели до того, що суди в Україні несправедливі, недоступні для громадян, залежні від інших влад, корумповані. Замість того, щоб розпочати зі збалансованих змін до Конституції, влада почала з ухвалення вигідних для неї законів, які можна ефектно презентувати спраглому до змін суспільству.

Основний Закон є базисом конституційної законності, тому саме принципи верховенства права та конституційної законності мають стати тими векторами сталого розвитку судової системи, які нададуть можливість взяти правовий бар'єр, що означає встановлення режиму конституційного правопорядку.

3. Вивчення закордонного досвіду проведення судової реформи Сінгапуру, Польщі та Грузії визначило високі результати в тому випадку, коли реформи були продумані наперед та мали чіткий план реалізації.

Судова система повинна бути модернізована відповідно до соціальних потреб та звичаїв власного населення, та розмежована з іншими сферами реформування. Фактичне копіювання певних зарубіжних моделей судових систем без урахування особливостей правової та судової системи несе негативні наслідки. Отже, судову систему слід не просто змінити, а відбудувати майже з початку. Такий досвід є актуальним і важливим у

сучасній правовій системі світу, саме тому Україні слід звернути увагу на такий підхід та застосувати досвід розвинутих країн.

4. Визначення передумов й причин реформування судової системи в Україні привело до висновку, що необхідність докорінних змін у сфері реформування судової системи назріла давно. За умови адміністративно-командної системи суди не могли реально здійснювати свою місію захисника прав і свобод громадян. Україна успадкувала від неї судову систему, побудовану на авторитарних засадах, за яких людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека були заручниками державно-владних інтересів. До того ж історія знову підтвердила відомий принцип, за яким рівень демократії визначається місцем і роллю суду в системі органів державної влади.

5. Особливості та проблеми реалізації судової реформи в Україні потребують негайного вирішення з метою недопущення руйнації судової системи держави, а також послаблення її як самостійної складової державної влади. При цьому потрібно зазначити, що гарантом забезпечення суспільних інтересів щодо перебудови судової системи є держава, однією з ланок якої є судова влада.

Неможливо відновити довіру до судової системи за відсутності сумлінності в інших державних інституціях та гілках влади. Особливим аспектом цих процесів є те, що в умовах стрімкого адміністративного реформування державного устрою, існує нагальна потреба у завершенні судової реформи, тому що тривале перебування судової влади у стані трансформації не сприяє підвищенню якості судочинства. При цьому, реформування має бути виваженим, з урахуванням правових традицій та правової культури світової спільноти, не забуваючи, що реформа судової системи є складним, комплексним процесом, що відображає рівень інституалізації та розвитку суспільства, і має за мету ефективний захист прав людини.

6. Аналіз результатів судової реформи на теперішній час

зосереджується на проблемах, які виникають під час здійснення судочинства. Оскільки Україна взяла курс, спрямований на максимальне наближення українського законодавства до вимог і стандартів європейських країн з метою євроінтеграції, то очікуваним і доцільним є актуалізація приписів закону, що регулюють питання судоустрою та статусу суддів.

Законодавцем повністю не сформовано всю систему законів, які стосуються безпосереднього здійснення правосуддя, що має вдосконалити формування суддівського корпусу, зокрема його якісного та кількісного складу, а також підґрунтя для прийняття нових підзаконних нормативно-правових актів.

7. Напрямки модернізації судової системи в Україні окреслені великою кількістю зауважень Венеціанської комісії та європейських партнерів України, що є позитивним моментом. Проте, судова сфера як одна з найпроблемніших потребує рішучих та дієвих змін. Варто мати на увазі, що судова сфера у суспільному житті асоціюється з іменником “система” ледве не тісніше з усіх інших, тому навряд чи слід очікувати відчутного результату від м’яких та розмірених дій.

Відповідальним за судову реформу державним представникам варто обміркувати більш радикальні дії, які б окреслили щирий намір привнести зміни до цієї сфери. Але план судової реформи вже затверджений, тому сподівання на якісне перетворення судів не дуже високі.

8. За оцінкою ефективності судової реформи в Україні, з урахуванням проведеного аналізу міжнародної практики оцінювання діяльності органів правосуддя, система критеріїв оцінювання ефективності судів під час надання судових послуг повинна бути представлена в такому вигляді: якість судового рішення, доступність адміністративного суду, своєчасність розгляду справи адміністративної юрисдикції, професіоналізм суддів і працівників апарату суду, рівень громадської довіри до суду. Отже, жоден з критеріїв не було підвищено за час реформування судової системи.

9. Як шлях підвищення ефективності судової системи в Україні слід

зазначити, що стан вітчизняної судової системи, зокрема дотримання принципу незалежності суддів, уже давно перейшов у розряд проблем, які особливо турбують українське суспільство.

Необхідність виправлення цієї проблемної ситуації ні в кого не викликає сумнівів, однак усі вжиті заходи, у тому числі й вирішення відповідних завдань судової реформи, поки що відчутно не вплинули на забезпечення реальної незалежності суддів. Щоб реформування судової системи дало очікувані результати, потрібно цей процес супроводжувати ретельним аналізом стану незалежності суддів і дієвості механізмів для її забезпечення, а також оцінити ефективність нових правових норм, які стосуються діяльності суддів та органів суддівського самоврядування щодо забезпечення їх незалежності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

Результати магістерської роботи подані до друку у збірнику Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійський форум-2019» (Миколаїв, 2019 р.).

АНОТАЦІЯ

Ткач Г. С. Модернізація судової системи України в умовах реформування – На правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

В магістерській роботі здійснено аналіз особливостей та перспектив реформування судової системи України в сучасних умовах.

Визначено, що судова влада за своєю природою є державною владою, яка має відповідні властивості, притаманні державній владі як виду публічної влади. Водночас для судової влади характерні специфічні ознаки, що відрізняють її від інших гілок державної влади. Специфіка судової влади

визначається особливою процедурою, процесуальною формою здійснення її повноважень.

В контексті повного перезавантаження публічної влади й докорінних змін у системі правосуддя основною метою судової реформи стало відновлення довіри до судової влади.

Встановлена необхідність якнайшвидшого проведення комплексних і системних реформ у сфері правосуддя з метою забезпечення реалізації конституційного права громадян на судовий захист з урахуванням міжнародних демократичних стандартів.

Метою останніх має стати створення належних правових умов, які повинні полегшити доступ громадян до системи судового вирішення суперечок і конфліктів, підвищать ефективність і прозорість діяльності судової влади, забезпечать реальні правові й інституційні гарантії охорони та захисту прав і свобод людини й громадянина.

Процес створення судової влади як незалежної гілки державної влади починається з відродженням України як суверенної, незалежної держави. Подальше реформування судової влади відбувається поетапно.

Обґрунтовано, що сучасний етап реформування судової влади починається з конституційних перетворень, обумовлених важливими подіями соціально-політичного характеру, та здійснюється в контексті повного перезавантаження публічної влади й докорінних змін у системі правосуддя.

Ключові слова: *судова система, докорінні зміни, судова реформа, правосуддя, судова влада, державне регулювання*

SUMMARY

Tkach G.S. Modernization of the judicial system of Ukraine in the conditions of reform. - Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

In the master's work have been provided analysis of the peculiarities and

perspectives of reforming the judicial system of Ukraine in modern conditions was carried out.

It is determined that the judiciary by its nature is a state power which has properties inherent to the state authority as a form of public authority. At the same time, the judiciary is characterized by specific features that distinguish it from other branches of state power. The specificity of the judiciary is determined by a special procedure, a procedural form of the exercise of its powers.

In the context of a complete reset of public authority and radical changes in the justice system, the main objective of the judicial reform was to restore confidence in the judiciary.

The necessity of an expeditious implementation of complex and systemic reforms in the field of justice was established in order to ensure the implementation of the constitutional right of citizens to judicial protection, taking into account international democratic standards.

The whole reform should be the creation of appropriate legal conditions that will facilitate citizens' access to the system of judicial settlement of disputes and conflicts, increase the efficiency and transparency of the judiciary, provide real legal and institutional guarantees for the protection and protection of human and citizens' rights and freedoms.

The process of establishing a judiciary as an independent branch of state power begins with the revival of Ukraine as a sovereign, independent state. Further reform of the judiciary takes place in stages.

It is substantiated that the current stage of reforming the judiciary begins with constitutional reforms, due to important events of a socio-political nature, and is carried out in the context of a complete reboot of public power and radical changes in the justice system.

Key words: judiciary, radical changes, judicial reform, justice, judicial branch, state regulation